

УДК 347.78

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3\(3\)-50-57](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-3(3)-50-57)

Вовк Марія Зіновіївна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, вул. Городоцька, 26, м. Львів, 79007, тел.:(032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

КОМП'ЮТЕРНА ПРОГРАМА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Анотація. Стрімкий розвиток інформаційних технологій призвів до виникнення нових видів інтелектуальних продуктів, зокрема комп'ютерних програм. Суспільство дуже швидко зробило комп'ютерні програми невід'ємною частиною свого життя у всіх сферах – ані величезна транснаціональна корпорація, ані окрема цивілізована людина вже не здатні відмовитися від їх використання. Це, своєю чергою, породжує питання щодо правової природи комп'ютерних програм та доцільності забезпечення механізмів їх правової охорони як об'єктів права інтелектуальної власності.

Стаття присвячена комп'ютерній програмі як об'єкту права інтелектуальної власності. У статті досліджується поняття та правова природа комп'ютерної програми. Підтримується позиція про те, що комп'ютерна програма не є різновидом літературного твору, а окремим об'єктом авторського права.

Проаналізовані міжнародні та національні нормативно-правові акти, які регламентують правову охорону комп'ютерних програм. З'ясовано, що на сьогодні загальновизнаним підходом є охорона комп'ютерних програм як об'єктів авторського права. Правовій охороні підлягають всі види комп'ютерних програм, в тому числі і штучний інтелект, який використовується практично у всіх сферах життєдіяльності людини. Проаналізовано особливості правової охорони комп'ютерних програм авторським правом. Розкрито переваги та недоліки правової охорони комп'ютерної програми як об'єкта авторського права. Звернено увагу на те, що у наукових доробках пропонуються ще такі режими правової охорони комп'ютерних програм: патентним правом, за допомогою комерційної таємниці, шляхом застосування комплексного підходу. Окрему увагу приділено аналізу можливості охорони комп'ютерних програм такими режимами.

Ключові слова: комп'ютерна програма, інтелектуальна власність, об'єкт права інтелектуальної власності, правова охорона, штучний інтелект.

Vovk Mariia Zinoviivna candidate of legal sciences, associate professor, associate professor of the Department of civil and legal disciplines, Lviv State University of Internal Affairs, St. Horodotska, 26, Lviv, 79007, тел.:(032) 258-63-25, <https://orcid.org/0000-0002-8740-8222>

COMPUTER PROGRAM AS AN OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

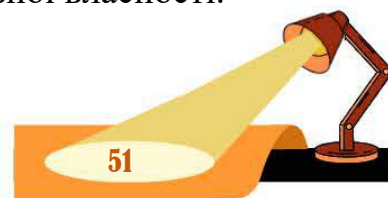
Abstract. The rapid development of information technologies has led to the emergence of new types of intellectual products, in particular computer programs. Society has very quickly made computer programs an integral part of its life in all spheres - neither a huge multinational corporation nor an individual civilized person can refuse to use them. This, in turn, raises questions about the legal nature of computer programs and the expediency of providing mechanisms for their legal protection as objects of intellectual property law.

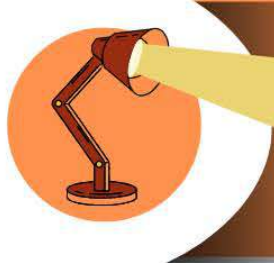
The article deals with the computer program as an object of intellectual property rights. The concept and legal nature of a computer program are investigated. The author supports the position that a computer program is not a type of literary work but a separate object of copyright.

The international and national normative and legal acts regulating the legal protection of computer programs are analysed. It is proved that the prevailing approach is to protect computer programs as copyright objects. All computer programs, including artificial intelligence, used in human activity are subject to legal protection. The peculiarities of the legal protection of computer programs by copyright are examined. The pros and cons of legally protecting a computer program as an object of copyright are revealed. The author also highlights that scientists propose alternative modes of legal protection of computer programs: by patent law, by applying trade secrets and a comprehensive approach. Particular attention is paid to analysing the feasibility of protecting computer programs using these modes.

Keywords: computer program, intellectual property, object of intellectual property rights, legal protection, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій призвів до виникнення нових видів інтелектуальних продуктів, зокрема комп'ютерних програм. Суспільство дуже швидко зробило комп'ютерні програми невід'ємною частиною свого життя у всіх сферах – ані величезна транснаціональна корпорація, ані окрема цивілізована людина вже не здатні відмовитися від їх використання. Це, своєю чергою, породжує питання щодо правової природи комп'ютерних програм та доцільності забезпечення механізмів їх правової охорони як об'єктів права інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правової охорони комп'ютерних програм присвятили свої праці такі вчені, як Ю. Горун, Г. Грабовська, К. Єфремова, К. Зеров, Ю. Канарик, А. Козирь, Г. Омельченко, Ю. Самагальська, Л. Тарасенко, А. Ходош, Н. Філик, О. Яворська, І. Якубівський та інші. Однак дослідження цієї проблематики не втрачає своєї актуальності та потребує проведення подальших наукових пошуків.

Метою статті є аналіз комп'ютерних програм як об'єкта права інтелектуальної власності та формулювання пропозицій щодо вдосконалення їх правової охорони.

Викладення основного матеріалу. Легальне визначення поняття комп'ютерної програми міститься в Законі України «Про авторське право та суміжні права» № 2811-ІХ від 01.12.2022. Відповідно до ст. 1 цього Закону комп'ютерна програма – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктивному кодах [1]. Поряд із цим, у науковій літературі як синонім до законодавчого одержали широкого поширення терміни «програмне забезпечення» і «програмний продукт» [2].

На сьогодні загальновизнаним підходом як на міжнародному, так і національному рівнях є розуміння комп'ютерних програм як об'єктів авторського права. Зокрема, у ст. 4 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право 1996 року передбачено, що комп'ютерні програми охороняються як літературні твори в розумінні ст. 2 Бернської конвенції [3]. Аналогічні положення щодо правової охорони комп'ютерних програм містяться й у ст. 10 Угоди про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності [4] та ст. 1 Директиви 2009/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23.04.2009 року про правову охорону комп'ютерних програм [5]. Водночас зі ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів вбачається, що термін «літературні і художні твори» охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені [6].

Приписами ч. 1 ст. 433 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [7] та ст. 6 Закону України «Про авторське право та суміжні права» [1] комп'ютерні програми також віднесені до об'єктів авторського права. Водночас у ч. 4 ст. 433 ЦК України зазначено, що комп'ютерні програми охороняються як літературні твори. Варто згадати, що аналогічне положення містилося у ст. 18 Закону України «Про авторське право та суміжні права» № 3792-ХІІ від 23.12.1993, який на сьогодні втратив чинність [8].

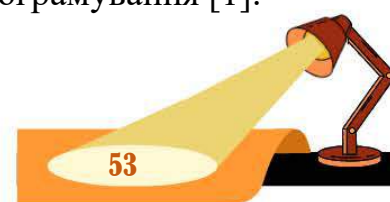
Виходячи з вище наведеного, окремі науковці вважають, що за правовим режимом комп'ютерні програми належать до літературних творів [9, с. 26].

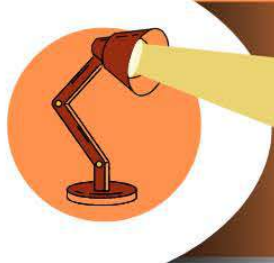
Нам імпонує думка тих вчених, які не відносять комп'ютерну програму до різновидів літературного твору. Зокрема, Ю. Самагальська зазначає, що комп'ютерна програма визнається окремим об'єктом авторського права, який є відмінним і від літературного твору, і від твору мистецтва, але отримує правову охорону за аналогією з літературними творами [10, с. 279].

На думку І. Якубівського, що положення ст. 4 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право 1996 року потрібно розуміти так, що комп'ютерні програми є об'єктами авторського права, на які поширюється режим правової охорони, встановлений Бернською конвенцією для літературних творів. Але це зовсім не означає, що між комп'ютерними програмами і літературними творами поставлено знак рівності. Цей вчений також зауважує, що у ст. 420 та ч. 1 ст. 433 ЦК України комп'ютерні програми структурно відмежовані від літературних творів. Тому існують колізії між ст. 420, ч. 1 ст. 433 ЦК України, за якими комп'ютерна програма і літературний твір позиціонуються як окремі категорії об'єктів авторського права, та ч. 4 ст. 433 ЦК України, ст. 18 Закону України «Про авторське право та суміжні права», які розглядають комп'ютерну програму як різновид літературного твору [11, с. 433-434].

У Законі України «Про авторське право та суміжні права» № 2811-ІХ від 01.12.2022 законодавцем усунена відповідна колізія. Поряд із цим, слід зазначити, що відповідно до ст. 4 ЦК України акти цивільного законодавства приймаються відповідно до Конституції України та цього Кодексу, а на суб'єкта законодавчої ініціативи, що подає до Верховної Ради України проєкт закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж ЦК України, покладено обов'язок одночасно подати проєкт закону про внесення змін до ЦК України, які мають розглядатись одночасно [7]. Тому підтримуємо пропозицію про вилучення ч. 4 ст. 433 ЦК України.

Особливості правової охорони комп'ютерних програм авторським правом передбачені у ст. 20 Закону України «Про авторське право та суміжні права». Зокрема, для того щоб комп'ютерна програма могла отримати правову охорону вона повинна бути оригінальною та вираженою у вихідному або об'єктному кодах. Охорона надається формі вираження комп'ютерної програми. Водночас не є формами вираження комп'ютерної програми графічний інтерфейс користувача, набір виконуваних функцій, формат файлів даних, які використовуються у комп'ютерній програмі для експлуатації її функцій. Не охороняються авторським правом ідеї та принципи, на яких ґрунтується будь-який елемент комп'ютерної програми, зокрема ті, на яких ґрунтується її інтерфейс, логічні схеми, алгоритми та мови програмування [1].

Як слушно зазначає К. Зеров, умовами охороноздатності комп'ютерної програми як і будь-якого іншого об'єкта авторського права, є дві: об'єктивна форма вираження та оригінальність (через призму творчої праці автора). Наявність об'єктивної форми вираження комп'ютерної програми не викликає сумнівів: для того щоб бути придатною для зчитування комп'ютером і приводити його у дію для досягнення певної мети або результату, комп'ютерна програма у ХХІ ст. має бути виражена, як правило, в електронній формі. Щодо критерію оригінальності комп'ютерної програми, то, на думку цього вченого, охороні авторським правом підлягають навіть комп'ютерні програми з мінімальним рівнем оригінальності: достатньо задекларувати, що комп'ютерна програма створена творчою працею, а обов'язок доводити відсутність оригінальності покладається на іншу сторону потенційного спору [12, с. 6].

К. Єфремова зауважує, що така правова охорона поширюється на всі види комп'ютерних програм, у тому числі на прикладні програми й операційні системи, виражені будь-якою мовою і в будь-якій формі, включаючи вихідний текст і об'єктний код [9, с. 27]. При цьому, варто звернути увагу, що з точки зору авторського права комп'ютерною програмою є також штучний інтелект, який на сьогодні використовуються практично у всіх сферах життєдіяльності людини. Його впровадження та правова охорона має важливе значення для медицини, промисловості, безпеки та оборони тощо.

У наукових доробках виокремлюють переваги та недоліки правової охорони комп'ютерних програм авторським правом. До переваг відносять наступні. По-перше, це доступність та універсальність авторського права. Як зазначає А. Ходош, для отримання такої охорони не обов'язкова реєстрація авторства, важливим є лише сам факт створення комп'ютерної програми. При цьому, авторсько-правова охорона буде надаватися комп'ютерній програмі, створеній на території однієї з країн-учасниць Бернської конвенції, також на території усіх інших країн-учасниць [13, с. 206]. Отже, забезпечити їх охорону з використанням механізмів авторського права можна відносно швидко, легко і недорого.

По-друге, значний термін дії авторського права (в Україні – протягом всього життя автора та ще 70 років після його смерті), що перевищує економічний і технічний термін використання комп'ютерної програми [9, с. 26].

Основним недоліком правової охорони комп'ютерних програм авторським правом є те, що вона поширюється тільки на форму вираження, а зміст – не охороняється. Тому змінивши, наприклад, оформлення програми, але не змінюючи її суті, можна одержати зовсім новий об'єкт охорони [2].

З огляду на зазначене, у цивілістичній літературі пропонується застосування таких механізмів правової охорони комп'ютерних програм:

1) нормами права промислової власності. Основні аргументи на користь цього такі. Відсутність прямої заборони в Законі України «Про охорону прав

на винаходи і корисні моделі» [14, с. 97]. Віднесення комп'ютерної програми до об'єктів права промислової власності при дотриманні умов патентоспроможності законодавством низки зарубіжних країн (США, Японія, Бразилія, Угорщина, Ізраїль, Китай тощо). Насамперед йдеться про ті випадки, коли комп'ютерна програма є частиною технологічного процесу, технічного пристрою тощо й сумісно з ними може бути визнана об'єктом патентної охорони [15, с. 87; 16, с. 132];

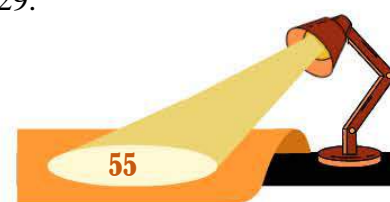
2) за допомогою інституту комерційної таємниці. До переваг правової охорони комп'ютерної програми за допомогою цього інституту відносять те, що такий спосіб охорони не передбачає повного розкриття інформації третім особам [15, с. 91; 17];

3) охорона назви програми як торгівельної марки. Для прикладу вчені наводять загальновідомий текстовий редактор «Word». Поряд із згаданою вище програмою існує близько двох десятків різних текстових редакторів, які мають такі ж функції та можливості. однак «Word» залишається найпопулярнішою у використанні, і в той же час найуразливішою до копіювання [14, с. 98].

Висновки. Підсумовуючи вище наведене, варто відзначити, що комп'ютерним програмам притаманні певні ознаки, які відрізняють їх від усіх інших об'єктів авторського права. Тому доцільно підтримати позицію науковців щодо комплексного підходу правової охорони комп'ютерних програм.

Література:

1. Про авторське право та суміжні права: Закон України № 2811-IX від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
2. Жуванов Д., Стогній Є. Яку форму правової охорони обрати для комп'ютерної програми? URL: <https://romanenko.biz/ua/32-publications-ua/106-yaku-formu-pravovoji-okhoroni-obrati-dlya-komp-yuternoji-programi>.
3. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text.
4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.
5. Директива 2009/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року про правову охорону комп'ютерних програм (кодифікована версія). URL: <https://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2023/01/eu200924eu.pdf>.
6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
8. Про авторське право та суміжні права: Закон України № 3792-XII від 23.12.1993 (в редакції Закону № 2627-III від 11.07.2001) (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.
9. Єфремова К.В. Правова природа комп'ютерної програми як об'єкта інноваційних відносин. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2012. № 2. С. 24-29.

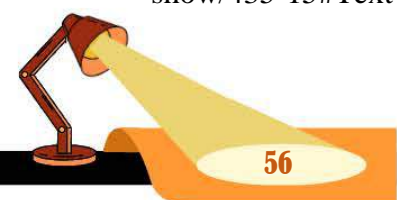

10. IT право / за заг. ред. проф. О.С. Яворської. Львів: Видавництво «Левада», 2017. 470 с.
11. Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах оновлення цивільного законодавства України: колективна монографія / Авраменко О.В., Андрусів У.Б., Верба О.Б. та ін.; за ред. проф. І.В. Красницького та проф. Ю.М. Юркевича. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023 868 с.
12. Зеров К. Захист авторського права на комп'ютерні програми. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 6. С. 5-14.
13. Ходош А.В. Режим правової охорони комп'ютерних програм: національний та міжнародний досвід. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 3. С. 205-208.
14. Канарик Ю.С., Козирь А.А. Актуальні питання охорони комп'ютерних програм в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 96-98.
15. Горун Ю.О. Правова охорона комп'ютерних програм як об'єкта інтелектуальної власності. *Інформація і право*. 2023. № 4 (47). С. 84-92.
16. Філик Н.В., Омельченко Г.В. Комп'ютерна програма як об'єкт авторського права: проблеми правової охорони. *Юридичний вісник*. 2016. № 2 (39). С. 130-137.
17. Грушевська Н. Правова охорона комп'ютерних програм: як правовласнику захистити свої права. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-okhorona-kompyuternih-program-yak-pravovlasniku-zahistiti-svoyi-prava.html>.

References:

1. Zakon Ukrainy «Pro avtorske pravo ta sumizhni prava» № 2811-IX vid 01.12.2022 [The Law of Ukraine «On copyright and related rights» № 2811-IX from 01.12.2022]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> [in Ukrainian].
2. Zhuvanov, D. & Stohnii, Ye. (n.d.). Yaku formu pravovoi okhorony obraty dlia kompiuternoї prohramy? [What form of legal protection to choose for a computer program?]. *romanenko.biz.ua*. Retrieved from: <https://romanenko.biz.ua/32-publications-ua/106-yaku-formu-pravovoji-okhoroni-obrati-dlya-komp-yuternoї-programi> [in Ukrainian].
3. Dohovir Vsesvitnoi orhanizatsii intelektualnoi vlasnosti pro avtorske pravo, pryiniatyї Dyplomatychnoiu konferentsiieiu 20 hrudnia 1996 roku [Copyright Treaty of the World Intellectual Property Organization, adopted by the Diplomatic Conference on December 20, 1996]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text [in Ukrainian].
4. Uhoda pro torhovelni aspekty prav intelektualnoi vlasnosti [Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text [in Ukrainian].
5. Dyrektyva 2009/24/ЄС Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 23.04.2009 roku pro pravovu okhoronu kompiuternykh prohram (kodyfikovana versiia) [Directive 2009/24/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs (Codified version)]. *document.vobu.ua*. Retrieved from: <https://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2023/01/eu200924eu.pdf> [in Ukrainian].
6. Bernska konventsiiia pro okhoronu literaturnykh i khudozhnykh tvoriv [Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works] *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text [in Ukrainian].
7. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: pryiniatyї 16.01.2003 № 435-IV [The Civil Code of Ukraine from 16.01.2003 № 435-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro avtorske pravo ta sumizhni prava» № 3792-XII vid 23.12.1993 (v redaktsii Zakonu № 2627-III vid 11.07.2001) (vtratyv chynnist) [The Law of Ukraine «On copyright and related rights» № 3792-XII from 23.12.1993 (as amended by Law № 2627-III from 11.07.2001) (expired)]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> [in Ukrainian].

9. Yefremova, K.V. (2012). Pravova pryroda kompiuternoї prohramy yak obiekta innovatsiinykh vidnosyn [Legal nature of the computer programs as objects of innovative relations]. – *Aktualni pytannia innovatsiynoho rozvytku – [Current issues of innovative development]*, 2, 24-29 [in Ukrainian].

10. Yavorska, O.S. (Eds.). (2017). *IT pravo [IT law]*. Lviv: Vyd-vo «Levada».

11. Avramenko, O.V., Andrusiv U.B., Verba O.B. et al. (2023). *Problemy pravovoho rehuliuвання pryvatnykh vidnosyn v umovakh onovlennia tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy: kolekt. monohrafiia [Problems of legal regulation of private relations in the conditions of updating the civil legislation of Ukraine: collective monograph]* / eds.: I. Krasnytskyi, Yu. Yurkevych. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].

12. Zerov, K. (2020). Zakhyst avtorskoho prava na kompiuterni prohramy [Copyright protection for computer programs]. – *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti – [Theory and practice of intellectual property]*, 6, 5-14 [in Ukrainian].

13. Khodosh, A.V. (2023). Rezhym pravovoi okhorony kompiuternykh prohram: natsionalnyi ta mizhnarodnyi dosvid [Regime of legal protection of computer programs: national and international experience]. – *Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal. – [Legal electronic scientific journal]*, 3, 205-208 [in Ukrainian].

14. Kanaryk, Yu.S. & Kozyr, A.A. (2020). Aktualni pytannia okhorony kompiuternykh prohram v Ukraini [Current issues of protection of computer programs in ukraine]. – *Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal. – [Legal electronic scientific journal]*, 7, 96-98 [in Ukrainian].

15. Horun, Yu.O. (2023). Pravova okhorona kompiuternykh prohram yak obiekta intelektualnoi vlasnosti [Legal protection of computer programs as an object of intellectual property]. – *Informatsiia i pravo – [Information and law]*, 4 (47), 84-92 [in Ukrainian].

16. Filyk, N.V. & Omelchenko, H.V. (2016). Kompiuterna prohrama yak ob'ekt avtorskoho prava: problemy pravovoi okhorony [A computer program as an object of copyright: problems of legal protection]. – *Yurydychnyi visnyk. – [Legal Bulletin]*, 2 (39), 130-137 [in Ukrainian].

17. Hrushevska, N. (n.d.). Pravova okhorona kompiuternykh prohram: yak pravovlasnyku zakhystyty svoi prava [Legal protection of computer programs: how the copyright owner can protect his rights]. *yur-gazeta.com*. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-okhorona-kompyuternih-program-yak-pravovlasniku-zahistiti-svoyi-prava.html> [in Ukrainian].